

Ks. dr hab. Krzysztof Guzowski
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. Bogusław Kastelik, *Antropologiczny charakter współczesnej krytyki celibatu kapłańskiego. Prezentacja zarzutów i próba odpowiedzi,*

Kraków 2016, ss. 253.

Problematyka celibatu kapłańskiego, jego ujęcia teologicznego i antropologicznego, była wielokrotnie podnoszona w łonie samego Kościoła katolickiego w przeciągu ostatnich pięćdziesięciu lat. W tym okresie temat został zasadniczo wyczerpany, gdyż do pracy przystąpili specjaliści różnych dziedzin: bibliści, teologowie, historycy, filozofowie, prawnicy, socjologowie i psychologowie. Wnioski, które były owocami badań, są niezwykle zróżnicowane, a nawet sprzeczne ze sobą, dlatego dostarczona wiedza nie ułatwia jednoznacznej oceny pozytywów i negatywów stanu bezżeństwa kapłanów; także przeciwnikom celibatu kapłańskiego nie dała wystarczających argumentów, by go zanegować. Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa* odwołuje się do najważniejszej argumentacji chrześcijańskiej, do świadectwa działania Ducha Świętego, którego mocą ludzie są wybierani do kapłaństwa oraz uzdolnieni do miłości zbawczej. Papież iście profetycznie rozumie celibat kapłański: „Żyjąc «w» świecie, ale nie będąc «ze» świata (por. J 17,15-16), w obecnej sytuacji kulturowej i duchowej kontynentu europejskiego [kapłani] są wezwani, by być znakiem sprzeciwu i nadziei dla społeczeństwa chorego na *horyzontalizm* [podkr. K.G.] i potrzebującego otwarcia na Transcendencję. W tej perspektywie nabiera znaczenia również celibat kapłański, znak nadziei pokładanej całkowicie w Panu. Nie jest on po prostu tylko kościelną dyscypliną nałożoną przez władzę kościelną; przeciwnie, jest przede wszystkim łaską, nieocenionym darem Boga dla Kościoła, *profetyczną wartością* [podkr. K.G.] dla

obecnego świata, darem z siebie samego składanym w Chrystusie Jego Kościołowi, źródłem intensywnego życia duchowego i pasterskiej owocności, świadectwem eschatologicznego Królestwa, znakiem miłości Boga do tego świata, jak też niepodzielnej miłości kapłana do Boga i do Jego ludu. Przeżywany w odpowiedzi na dar Boga i jako przewyciężenie pokusy społeczeństwa hedonistycznego, celibat nie tylko sprzyja ludzkiemu realizowaniu się tych, którzy są do niego powołani, ale jawi się również jako źródło duchowego wzrostu innych” (EE 34-35).

Powstaje jednak na gruncie antropologii zasadnicze pytanie: czy słaby człowiek jest w stanie unieść zadanie bycia prorokiem w świecie, jeśli jego natura nie zostanie wsparta łaską Ducha Świętego? Oskarżenia o idealizację i spirytualizację natury pod wpływem pewnych nurtów duchowych nie są bezpodstawne, ale właśnie opierają się na licznych faktach załamania się wierności duchowych w przysiędze czystości, a nawet na faktach prowadzenia życia zdemoralizowanego, które pokazują jak trudno oddzielić poszczególne przypadki od ogólnej wiedzy o człowieku, jego naturze oraz jak określić granicę zobowiązań nakładanych na ludzi, nawet w imię szlachetnych ideałów. Z tego względu próba odpowiedzi na bazie antropologii chrześcijańskiej i na kanwie wypracowanych dotychczas argumentów, szeroko dokumentowanych danymi biblijnymi oraz wynikami badań naukowych, jest przedsięwzięciem nader karkołomnym. Gratuluję pomysłu i odwagi promotorowi, o. profesorowi Jarosławowi Kupczakowi, oraz doktorantowi, ks. Bogusławowi Kastelikowi, który tak poważnego zadania się podjął.

Ocena strony formalnej rozprawy

Problem badawczy został wyrażony w tytule: „Antropologiczny charakter współczesnej krytyki celibatu kapłańskiego. Prezentacja zarzutów i próba odpowiedzi”. Kwestie formalne i treściowe zajął się w omawianej rozprawie. Autora rozprawy interesuje głównie antropologiczny charakter krytyki celibatu kapłańskiego, a zatem – domyślamy się – że swoje oceny doktorant będzie ferował na bazie określonej antropologii katolickiej opartej na wyraźnie sformułowanych kryteriach i argumentach. „Główny problem badawczy niniejszej pracy można wyrazić następującym pytaniem: czy istnieje taka teologia celibatu kapłańskiego, która stanowi adekwatną odpowiedź na formułowane współcześnie zarzuty? Obok tego pytania można postawić kolejne: jakie znaczenie w dzisiejszym świecie ma celibat kapłański; jakie racje przemawiają za jego utrzymaniem, a jakie za zniesieniem; jaką wartość ma cielesność, a szczególnie seksualność celibatariusza; czy kanoniczna niemożność nawiązania relacji oblubieńczej z kobietą jest działaniem przeciw naturze i staje

się przyczyną niedojrzałości osobowej księży; czy obowiązkowy celibat duchownych jest przyczyną kryzysu kapłaństwa urzędowego, nadużyć seksualnych i spadku liczby powołań kapłańskich?” (s. 40).

Ks. Kastelik określa także wyraźnie cel. „Sytuując się w obrębie antropologii teologicznej, zamierzamy przedstawić, na czym polega formułowana współcześnie krytyka celibatu. Ukazemy jej antropologiczny charakter, główne jej kierunki oraz stawiane przez nią zarzuty. Zastanowimy się, jaka jest ich wartość merytoryczna i na ile mogą one nam pomóc w odkryciu nowych wymiarów zagadnienia. Spróbujemy także zaprezentować współczesną teologię bezżenności duchownych, będącą odpowiedzią na przedkładane podejrzenia” (s. 39).

Rozprawa została podzielona na trzy rozdziały.

Pierwszy rozdział daje zarys historii bezżenności duchowieństwa rzymskokatolickiego, aby w ten sposób wyjaśnić genezę praktyki celibatu oraz motywy, które towarzyszyły zaprowadzeniu celibatu obowiązkowego w obecnej formie.

Drugi rozdział omawia w większości argumentację przeciwników celibatu jako takiego, albo obowiązku celibatu w formie stosowanej w Kościele rzymskokatolickim. Autor dysertacji zgodnie z założeniem przedstawia tylko te koncepcje, które bazują na określonej antropologii. Jest to niezwykle ważny rozdział dla konstrukcji całej rozprawy, gdyż krytycy celibatu posiłkują się bardzo różnymi koncepcjami antropologii, łącznie z redukcyjnymi i materialistycznymi. Należy się zgodzić z Doktorantem, iż wiele argumentów jest uzasadnionych i można je wykorzystać nawet do praktycznego wyeliminowania pewnych nieprawidłowości, albo do dogłębniejszego zbadania przyczyn kryzysów kapłańskich. Mimo wszystko krytycy praktyki celibatu w większości stoją na gruncie antropologii wynikających z określonego światopoglądu, a nie antropologii personalistycznej czy adekwatnej, które to koncepcje są koncepcjami integralnymi, uznającymi transcendentność osoby ludzkiej i jej relacyjność, jako czynników konstytutywnych. Jeśli można mówić o światopoglądzie katolickim, to właśnie odnajdziemy długą tradycję prądów integrujących elementy natury i łaski w opisie fenomenu osoby ludzkiej. Autor rozprawy nie tylko przedstawia poszczególne opinie, lecz także wykazuje ich braki i błędy, dzięki czemu drugi rozdział stanowi dobre przygotowanie do wniosków pozytywnych o celibacie, wyprowadzonych w rozdziale trzecim.

Trzeci rozdział pełni rolę wielkiej syntezy, gdyż nie tylko stanowi ocenę krytyczną różnorodnych poglądów, i nie zatrzymuje się na systematyzacji prezentowanych poglądów za i przeciw celibatowi, lecz stanowi zarys integralnej teologii celibatu, która umożliwia sformułowanie syntezy i propozycję praktycznych rozwiązań o podłożu antropologiczno-doktrynalnym.

Recenzent zauważa pewien niedosyt, co do doboru metod przy redakcji tekstu dysertacji. Doktorant podaje różne metody w odniesieniu do różnych rozdziałów, a nawet analiz różnych źródeł i opracowań: metoda dialogiczna czy metoda spekulatywna. Można się domyśleć, że ogólna metoda redakcji tekstu rozprawy została opisana we Wstępie, gdy autor dysertacji dokonuje opisu celu podjętego studium oraz drogi, która miałaby go zaprowadzić do osiągnięcia tak zdefiniowanego celu. Warto jednak uświadomić sobie, że do prac naukowych o charakterze przekrojowym, najlepsza jest metoda hermeneutyczna. Wśród definicji hermeneutyki znajdujemy również tę, która określa ją jako metodę interpretacji lub sztukę rozumienia. Ponieważ w rozprawie księdza Kastelika dominują elementy dwóch metod: dialektycznej (teza, antyteza, synteza) oraz diachronicznej (rozumienie prawdy w kontekście historycznym), to właśnie obie metody zawierają się w postępowaniu hermeneutycznym, gdzie istotne są: dana, interpretator oraz ich konteksty. Właśnie dana czyli celibat i jego istota, nie mogą być oderwane od kontekstu antropologicznego, bo chodzi o rozumienie tego, co jest zgodne z naturą, a co nie. Niektórzy przyjmując jedynie dane socjologiczne, wysuwają argument, że celibat dzisiaj się nie sprawdza, inni szukają uzasadnienia dla tej tezy w Biblii, a jeszcze inni na gruncie badań psychologicznych. Z kolei metoda hermeneutyczna domaga się osadzenia rozważań w kontekście antropologii, gdyż pierwotnym „kontekstem” celibatu jest człowiek (a konkretnie Nowy Człowiek – Jezus Chrystus) oraz prawda Objawienia Bożego, w którym można zbadać, co jest „res” czyli stałym elementem natury ludzkiej, a co owocem kultury. Oczywiście mam świadomość, że sprawa metody w teologii, która porusza tematy z pogranicza wiary i nauk humanistycznych oraz szczegółowych jest bardzo trudna, dlatego nie podważam wartości ujęcia, lecz chcę uświadomić na przyszłość wagę stosowania jednej metody dla całości rozprawy.

Pozostaje jeszcze kwestia doboru źródeł, spośród olbrzymiej liczby publikacji na temat celibatu. Tu Doktorant wywiązał się dobrze z zadania. Cytuję: „Podział został dokonany w oparciu o strukturę pracy, a także mając na względzie dostępność poszczególnych publikacji. Wybrano te najbardziej reprezentatywne i przydatne w procesie badawczym. Dobór literatury może wydawać się arbitralny, ale ograniczenie źródeł na pewnym etapie jest nieuniknione i wymaga od autora podjęcia niekiedy trudnych decyzji”.

Owoce naukowych poszukiwań ujawniły, że mamy do czynienia z bardzo złożonym zagadnieniem. Wyniki przeprowadzonych badań okazały się dość zróżnicowane.

Ocena merytorycznej strony rozprawy

Jak już wspomnieliśmy, w rozprawie widać głęboką zależność pomiędzy metodą, założeniami i problemem badawczym. To wszystko uwidacznia się w analizach treściowych i wnioskach rozdziału trzeciego, najbardziej „autorskiego” i oryginalnego. W rozprawie doktorskiej liczy się nowość ujęcia, o której pisze sam Doktorant: „Zasadnicza nowość naszego ujęcia polega na tym, że staraliśmy się wskazać pewien model teologii celibatu kapłańskiego, który z jednej strony będzie odporny na współczesną krytykę, a z drugiej, będzie ukazywał antropologiczno-egzystencjalny sens bezżenności dla Królestwa. Dla wyrażenia jego pełniejszego sensu, w oparciu o zasadę dialogiczną, naświetliliśmy głęboko humanizujący związek Chrystusa i Maryi w życiu celibatariusza. Dojrzałe przeżywanie bezżenności i wychowywanie do niej odbywa się w relacji do Jezusa i Jego Matki w kluczu chalcedońskiej zależności: bez zmieszania, bez zmiany, bez rozdzielania i rozłączania” (s. 249).

W rozdziale trzecim Doktorant omawia etapy oraz znamiona „zwrotu antropologicznego” w teologii, który wycisnął swoje skutki zarówno na refleksji teologów, jak też na dokumentach papieża. Zrozumienie owego przełomu jest istotne dla właściwej oceny współczesnej teologii celibatu, ukazuje pozytywne wymiary celibatu kapłańskiego, który należy – według Doktoranta - rozpatrywać nie tyle jako „brak” możliwości zawierania związku małżeńskiego z kobietą i posiadania potomstwa, ale jako drogę samorealizacji w relacji oblubieńczej i mistycznej. Zmianę motywacji celibatu jako czystości kultycznej, a akcentowanie wymiaru personalistycznego wprowadził sam Sobór Watykański II (s. 179). Paweł VI z kolei wyjaśnia to zagadnienie trójdzielnie, ukazując po kolei: a) chrystocentryczny sens celibatu (ze względu na upodobnienie do Chrystusa); b) eklezjologiczny (ze względu na wolność i dyspozycyjność dla posługi ludowi Bożemu; c) eschatologiczny (jako świadectwo o nowym życiu w Królestwie Bożym). To trojkie uzasadnienie nie pomija sprawy łaski Bożej i charyzmatu czystości, jako istotnej siły do pełnienia posługi kapłańskiej z entuzjazmem i miłością (s. 180-182).

Ks. Kastelik zwraca uwagę na bardzo istotny etap rozwoju teologiczno-antropologicznego uzasadnienia tajemnicy celibatu w okresie pontyfikatu Jana Pawła II. Ów etap znamionuje powstanie koncepcji „antropologii adekwatnej” autorstwa Jana Pawła II. Wagę tej koncepcji podkreśla wielu znawców myśli papieża, który powiększa perspektywę spojrzenia na tajemnicę człowieka, dostrzegając oblubieńczy wymiar ciała (osoby) ludzkiego: „Oblubieńcza natura jednej i drugiej miłości wyraża się w całkowitym oddaniu siebie, co z

kolei odpowiada osobowej strukturze człowieka. Na tym gruncie może ukształtować się miłość angażująca człowieka w wymiarze całego życia, zarówno w małżeństwie jak i w bezżenności. Prawidłowy rozwój tej miłości musi prowadzić do ojcostwa i macierzyństwa. (...) Prawda ta znalazła szczególne wyjaśnienie w dziewiczym małżeństwie Maryi i Józefa. Oni stali się pierwszymi świadkami płodności wedle Ducha” (s. 183). Owa mistyczna wizja natury ludzkiej i ludzkiej miłości pozwala odkryć tajemnicę relacyjności w samej strukturze osoby ludzkiej. Jan Paweł II stosując hermeneutykę personalistyczną umożliwia pogodzenie perspektywy biblijnej i fenomenologicznej, gdyż obie stanowią wynik obserwacji tej samej tajemnicy z pozycji nadprzyrodzonej (Objawienie) i naturalnej (fenomenologia); chociaż Objawienie odkrywając fundament ontologiczny, sięga głębiej. Doktorant dostrzega wagę koncepcji antropologii adekwatnej w tym, że odpiera ona wszelkie podejrzenia o manichejskie podejście Kościoła do spraw cielesności i czystości.

Założenie, iż prawdę obiektywną o człowieku zawiera antropologia integralna, jest poprawne. Doktorant niestety nie definiuje jak rozumie „antropologię integralną”. Co prawda jest ona przedstawiona w sposób opisowy na kanwie wielu ujęć i przykładów, a także stanowi szkielet całej logiki argumentacyjnej, jednakże aż się prosi, by taka definicja była punktem wyjścia w antropologii chrystologicznej (s. 190-198). Chrystologia i antropologia stanowią koniunkcję na bazie prawdy o Wcieleniu. Chrystus powołując wspólnotę uczniów domagał się od nich wewnętrznej wolności apostołów oraz miłości jako fundamentu służby zbawieniu ludzi, co zakłada dojrzałość ludzką, osobową. „Życie bezżenne stwarza ogromne możliwości dla realizacji osobowości: zażyłość z Bogiem, podążanie za Jezusem, otwartość na działanie Ducha Świętego, niczym nieskrępowana miłość ludzi i służba ich prawdziwemu dobru, umiłowanie Kościoła oraz troska o jego piękno i wzrost” (s. 192).

W paragrafie „Eklezjologiczno-dynamiczny wymiar celibatu” (s. 198-204) doktorant przedstawia wiele dowodów na to, że celibat nie może być utożsamiany z samotnością, jeśli się weźmie pod uwagę, iż cały kontekst życia kapłańskiego, posługi, modlitwy i głoszenia jest wspólnotowy. Jednakże duchowego wymiaru wspólnoty można doświadczać jedynie w perspektywie wiary i dynamice życia charyzmatycznego, poddanego Duchowi Świętemu. Na uwagę zasługuje argumentacja w kluczu „antropologii integralnej”, że celibat kapłański oznacza życie w miłości i wolności dla Pana i dla ludzi. „Wolność, jaką stwarza ten rodzaj życia, jest wolnością «ku drugiemu». Piękno celibatu objawia swój najpełniejszy sens, gdy ludzkie zaangażowanie wychodzi naprzeciw zaangażowaniu Boga i wprowadza w nie także innych ludzi” (s. 199). Komunia Kościoła przeżywana w autentycznym duchu wiary, usuwa z życia ludzkiego pokusę indywidualizmu i utylitaryzmu. Chrześcijanin, gdy pielęgnuje w sobie

owoc Ducha miłości, kocha ludzi nie parcjalnie, ale zbawczo. W takiej miłości wierność jest ukonkretniona przez osobistą relację do Chrystusa i do owczarni.

Nie mniej perspektywa prorocko-eschatologiczna bezżenności, staje się wyraźnym znakiem wolności i piękna życia w dobie dominacji horyzontalizmu i materializmu w kulturze społecznej (s. 206-211). Wymiar ludzkiej transcendencji jest najbardziej narażony na zniekształcenia, gdy jedynie cele doczesne stawia się jako realne i dobre, a cele Boże jako enigmatyczne i nie wnoszące nic do życia ludzkiego. Tu doktorant słusznie podnosi sprawę świętości osobistej, poprzez którą można świadczyć o obecności Boga i pozytywnym wpływie Bożego Ducha na przemianę ludzkiej egzystencji i więzi międzyludzkich.

Ocena końcowa

Tytuł rozprawy „*Antropologiczny charakter współczesnej krytyki celibatu kapłańskiego*” oraz podtytuł „*Prezentacja zarzutów i próba odpowiedzi*” - tworzą klamrę, w której zamyka się problem badawczy, cel, struktura i metoda. W zestawieniu obu członów tematu wybija się na czoło zapowiedź: „próba odpowiedzi”. Jak już zobaczyliśmy oceniając walory treściowe niniejszej dysertacji, odpowiedź Doktoranta na zarzuty i krytykę celibatu kapłańskiego na bazie antropologii jest wielopłaszczyznowa i wielowątkowa, podobnie jak skonstruowane zarzuty, które doktorant przedstawił w poszczególnych rozdziałach. Gdyby się jednak pokusić o wykazanie na jakich podstawach zbudowana jest antropologia integralna (bądź adekwatna), w świetle której możemy dojrzeć braki antropologii redukcyjnych lub aspektowych, i je krytycznie ocenić, to trzeba znów zagłębić się w tekst, gdyż odpowiedź zawarta jest na kilkunastu stronach.

Doktorant zauważa, że główny nurt krytyki wyłania się ze źródeł humanizmu antropocentrycznego, który przede wszystkim traktuje wszelkie formy ascezy i wysiłku, jako odnogi manicheizmu, traktującego ciało jako źródło zła. W tym samym obszarze znalazły się krytyczne opinie psychologów, których poglądy obciążone są biologizmem, naturalizmem i determinizmem. Jednakże w wyniku krytyki i w szukaniu uzasadnienia dla praktyki celibatu, również myśl katolicka bardziej skoncentrowała się na argumentacji teologiczno-antropologicznej, a zarzuciła czysto dyscyplinarną i ascetyczną interpretację korzyści celibatu. Nawiasem mówiąc, był to wynik zdominowania kultury teologicznej i humanistycznej w pewnym okresie Kościoła, przez kulturę prawną... Mimo tych zniekształceń sama natura celibatu i jego zamysłu nie utraciła swej pierwotnej chrystologicznej i oblubieńczej perspektywy. Z tego powodu Doktorant proponuje jako przeciwwagę dla ideologicznie zabarwionych antropologii – antropologię integralną, a wśród

głównych jej form, *antropologię personalistyczną* i *antropologię adekwatną*. Antropologia personalistyczna uznaje transcendencję i dialogiczność za naturalne wymiary bytu osoby, natomiast antropologia adekwatna wysuwając na czoło wymiar oblubieńczości i miłości jako daru osoby dla osoby, niweluje ów uskok, pomiędzy naturą i łaską, który został wykreowany przez tendencje dualistyczne. Warto pamiętać, że antropologia św. Tomasza z Akwinu zalicza się do koncepcji integralnych, gdzie porządek łaski jest traktowany jako porządek wewnętrzny świata stworzonego, i istotny wymiar osoby ludzkiej. Zarówno prawo natury, jak i prawo Boże stoją u podstaw porządku stworzonego materialnego i duchowego.

Niestety brakuje w tej rozprawie przejrzystej i zwięzłej syntezy antropologii integralnej, która mogłaby stanowić podstawę do dialogu z adwersarzami. Na usprawiedliwienie można jednak stwierdzić, że powyższe postulaty i założenia są zawarte w treści doktoratu. Uznaję też wysoki stopień trudności badanego przedmiotu, a trzeba uznać, że Doktorant się nie pogubił, ale był w stanie analitycznie przedstawić argumentację przedstawicieli obozu krytycznego, i broniącego celibatu.

Na korzyść Doktoranta przemawia też ukonkretnienie historyczno-egzystencjalne prawd teoretycznych. Uniknął w ten sposób ideologizacji i spirytualizacji natury ludzkiej, która nigdy nie występuje w formie ogólnej czy abstrakcyjnej, ale jest zawsze *w-osobiona*, zgodnie ze starożytnym punktem widzenia (człowiek to *en-hipostaza*). W miejsce ogólnych wniosków natury teoretycznej Doktorant umieszcza rady i zalecenia pastoralno-formacyjne. W przypadku każdego kapłana należy mówić o uwarunkowaniach natury psychicznej, społecznej, somatycznej, duchowej, religijnej i innych. Należy ufać – a także postulować – by stałe kierownictwo duchowe i formacja, wyprzedzały w przyszłości zimną i czysto prawną politykę „zarządzania” duchowieństwem diecezjalnym. Rozprawa doktorska jest pełna konkretów, miejscami wygląda na reporterski skrót sytuacji celibatu w Kościele katolickim.

Pytania do dyskusji

Doceniając zwłaszcza walory merytoryczne recenzowanej pracy doktorskiej, pragnę sformułować dwie kwestie do szerszego omówienia i dyskusji.

- 1) Czy widzi Ksiądz realną różnicę pomiędzy antropologią chrześcijańską i katolicką?
- 2) Jaki typ antropologii zdaniem Księdza Doktoranta jest najbardziej skuteczny w prezentowaniu poglądów za celibatem kapłańskim.
- 3) Na którym miejscu w argumentacji na rzecz obowiązku celibatu, umieściłby Ksiądz wymiar charyzmatyczny celibatu kapłańskiego?

Wniosek

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Bogusława Kastelika jest owocem dojrzałej refleksji teologicznej. Doktorant wykazał się samodzielnością naukową, znajomością literatury przedmiotu oraz umiejętnością tworzenia twórczej syntezy. Należy stwierdzić, że Doktorant potrafi stawiać pytania i formułować problemy oraz je weryfikować, i dawać na nie odpowiedź. Pewne przedstawione przeze mnie uwagi krytyczne, zwłaszcza pod kątem strony formalnej pracy, w niczym nie umniejszają zdecydowanie pozytywnej oceny dysertacji.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie ks. mgra lic. Bogusława Kastelika do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. Krzysztof Guzowski

Lublin, 04.02.2017